ՓՈՒՂԱՂ

Թիւ 1229 — ՇԱԲԱԹ — 1877 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 19

ԱԶԳԱՅԻՆ

Երբ քանի մ՚օր յառաջ լսեցինք, թէ եկեղեցական Հարց մէջ հանրագիր մը կստորագրուի՝ Ս. Պատրիարք Հօր մատուցանելու և պատրիարքական փոխանորդ Հօր պաշտօնանկութիւնը պահանջելու համար, – իսկոյն գուշակեցինք թէ դարձեալ պատրիարքական հրաժեշտի խնդիր մ՚ալ երեւան պիտի ելնէ։ Մեր այս գուշակութիւնը դժբաղդաբար կատարուեցաւ։ Ս. Պատրիարք Հայրը հինգշաբթի երեկոյեան դէմ անձնական տկարութեան պատճառաւ հրաժարագիր ղրկեց ուղղակի Բ. Դուռը, և յետոյ ինքնալ արտաքին գործոց վեսմափայլ նախարարին ապարանքը գնաց։ Նորին վեսմութիւնը ծանուցեր է թէ չընդունուիր հրաժարականը, և քանիցս առաջարկեր է որ ետ առնու. սակայն նկատելով որ Ս. Հայրը կպնդէ, խնդրեր է որ քանի մ՚օր սպասէ՝ ի պաշտօնէ պատասխան ընդունելու համար։ – Գալով եկեղեցականաց հանրագրոյն, չորեքշաբթի օրը Նորին սրբազնութեան մատուցուեր է քանի մը եկեղեցականաց միջոցաւ։ Ս. Հայրը յաճախ խնդրեր է, որ ետ տանին հանրագիրը, և փոխանորդ Հօր բարեմասնութիւնները յիշեր, և առաջարկեր է որ նորա պաշտօնանկութեան համար արդէն սկսուած դատաստանին վախճանին սպասուի. իսկ հանրագիրը մատուցանող Հարք յայտարարեր են թէ Նորին Սրբազնութեան կը մնայ տնօրինել զարժանն, թէ իրենք հանրագիրն մատուցանելու միայն պաշտօնուին. և վերջապէս Ս. Պատրիարք Հայրը խոստացեր է՝ քանի մը շաբաթէն պարտուպատշաճք տնօրինել։ Զմոռնանք յիշել նաև, թէ նոյն օրը Ս. Հայրը երբ լսեր է թէ եկեղեցական Հարք ժողովուած են և սոյն իմաստով հանրագիր մը պիտի տբերուի, նախ արժ. Տ. Սուքիաս քահանայի և ապա գեր. Տ. Մաթէոս սրբազանի հետ բաւական երկար խորհրդակցեր և խնդրեր է որ ետ թողուն հանրագիրը. բայց եկեղեցական Հարց կողմանէ չէ ընդունուեր։ Սոյն հանրագիրն ստորագրած են 3 եպիսկոպոս, 13 վարդապետ և 10 ի չափ քահանայք։

Անցնինք երէկուան եղածին։ Խառն ժողով դումարեցաւ, և Ս. Հայրը նախագահեց։ Ինչպէս հարկ էր՝ նախ քան զամենայն խօսուեր է Նորին Սրբազնութեան հրաժարման վրայ. ժողովականք ցաւ յայտներ, և չեն ընդուներ և խնդրեր թախանձեր են որ ետ առնու հրաժարականը. սակայն անխախտ մնացեր է Նորին Սրբազնութիւնը։ Մատուցեալ հանրագիրն ալ նկատողութեան առնուեր, և խնդիր եղեր է թէ եկեղեցական Հարք իրաւունք ունի՞ն այսպէս պատրիարքական փոխանորդին պաշտօնանկութիւնը պահանջել։ Միւս կողմէ պատրիարքական փոխանորդն հրաժարագիր մատուցեր է, խնդրելով որ Ս. Պատրիարք Հօր հրաժարականը չընդունուի և Ազգէ Նորին Սրբազնութեան հովանաւորութենէն չզրկուի։ Ժողովն այս հրաժարականն ալ չէ ընդուներ. բայց Ս. Պատրիարքը առաջարկեր է որ ընդունուի, և առժամանակեայ տեղապահ մը դրուի, մինչև որ նորա դէմ եղած ամբաստանութեանց քննութիւնն աւարտի. և հետեւաբար փոխանորդի տեղապահութեան համար ընտրուեր է Գարակէօմրիւկի աւագ քահանայ արժ. Տ. Արիստակէս հայրը, որ քիչ մ՚ետքը անցաւ իւր պաշտօնին գլուխը՝ առաջնորդութեամբ Տ. Մկրեան հօր և Գալիս քեահեասի էֆէնտիի։

Այս ամենէն յետոյ, խառն ժողովն որոշեր է՝ առաջիկայ ուրբաթ օրը Ազգային ժողովին ներկայացուներ յիշեալ հանրագիրն, ինչպէս նաև Ս. Պատրիարք Հօր հրաժարականի խնդիրը, և Բ. Դըրնէն Պատրիարքարան ղրկուած գիր մը հաղորդել, որ կհրամայէ յորդորել Ազգն ի քաղաքային զինուորագրութիւն։

—

Պոլսի ժողովրդեան կողմանէ հանրագիր մը ղրկուեր է Պատրիարքարան, որով կխնդրեն՝ Նիկոմիդիոյ առաջնորդական վիճակին հետ միանալ։

—

Գեր. Տ. Փիլիպպոս եպիսկոպոս, ըստ որոշման խառն ժողովոյ՝ Շապին-Գարահիսար պիտի երթայ, տեղւոյն առաջնորդական հինաւուրց խնդրոյն քննութեան համար։

—

Էտիրնէի առաջնորդական տեղապահ գեր. Տ. Գէորգ Ծ. վարդապետի երթալուն ատենին Մէճիտիյէ պատուանշան արուեցաւ, ըստ առաջարկութեան վեսմափայլ կուսակալին։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Աշխարհ, և մանաւորապէս Թուրքիոյ վրայ խելք ու միտք յոգնեցուցողները ամենայն հետաքրքրութեամբ կդիտեն թէ վերջապէս եւրոպական մեծ տէրութիւնք ինչ որոշ ընթացք պիտի բռնեն. բայց տակաւին անհնար կըլլայ վերահասու ըլլալ որովհետև իրարու հակառակ լուրեր հետզհետէ յայտնուելով՝ խորհող միտքերը կշփոթեն։ Քանի մ՚օր յառաջ Լոնտրայէն հեռագիրն տեղական կարևոր լրագրաց ոմանց գրածը կհաղորդէր, յորմէ կելմացուեր թէ Անգղիա որոշեր է աղդու միջոցներ ձեռք առնուլ Ռուսիոյ դէմ, և թէ՝ Լորտ Տէրպի դրեր է առ կոչագրի որ Անգղիա թոյլ չպիտի տայ Ռուսիոյ՝ երկրակալել օսմանեան Հայաստանի մէջ։ Բիչ մ՚ետքը լուր ելաւ, թէ Անգղիա 50 հազար տեղական և 70 հազար հնդկական զօրք Թուրքիոյ օգնութեան պիտի հասցունէ ի մատոյ։ Եւ այս տեղեկութեանց վրայ երբ կմակաբերուէր թէ ի սկզբանէ անտի դուշակեալ ընդհանուր պատերազմն աւասիկ կսկսի, հասաւ հեռագիր մը՝ ծանուցանող թէ Անգղիոյ արտաքին գործոց նախարարն իւր մէկ ատենախօսութեան մէջ յայտարարեր է որ Հնդկաստանի բուն ճանապարհն Եփրատայ անցքն ըլլալը չկրնար ընդունիլ, և չյուսար որ Անգղիոյ և Հնդկաստանի յարաբերութիւնը խզի, քանի որ Սուէյշի անցքը ազատ ու անբռնաբարելի կմնայ։ Արդ հարկ չկայ ըսել, թէ այս յայտարարութեան առջև՝ եթէ ստոյգ է՝ Անգղիայէն Թուրքիոյ համար զինակցութեան ակնկալութիւն չմնար դարձեալ, և կշարունակէ հրատարակած չեղոքութիւնը՝ զոր շարունակել խոստացած է ցորչափ իւր շահերն, ա՛յն է Հնդկաստան՝ անվտանգ կտեսնուին։

Կարծիք մ՚ալ կայ, և շա՛տ են այս կարծիքն ընողները, թէ Անգղիա այսչափ չէր տարուբերեր յօգնութիւն Թուրքիոյ, եթէ՝ բաց ի ներքին ընդդիմադիր մասէն՝ Գերմանիա իւր առջև արձանացած չտեսնէր, որոյ՝ Ռուսիոյ հետ մտերմութիւնն դրեթէ աներկբայելի եղած է այսօր. վասնզի Գերմանիա է, որ իւր հրատարակած չեղոքութեամբն հանդերձ՝ արձակ համարձակ Ռուսիոյ կմատակարարէ զէնք, հրանիւթ, ձի, դրամ, և ինչպէս կհաւատան՝ փորձ ու ճարտարութիւն և ռազմական ծրագրեր. վասնզի Գերմանիա է որ ի նպաստ Ռուսիոյ ազդարարութիւններ կուղղէ այս կամ այն կառավարութեան, և երբ Ռուսիոյ դէմ գանգատ մը լսուի, կփութայ զթուրքիա ամբաստանել իբրև օրինազանց ու չափազանցող։ Այս ամենը նկատելով է հարկաւ, որ «Պիզմարգի ձեռքն է արևելեան խնդրոյն բանալին», կըսեն այժմ անգղիական լրագիրք, ինչպէս ի սկզբան խնդրոյն ալ նոյն ինքն Պիզմարգի բերնէն որոշ ձայն մը լսել կը բաղձային։

Անգղիա այս կարևորութիւնը Գերմանիոյ չէր տար այժմ, եթէ Գաղղիա առջի վիճակին մէջ գտնուէր, և եթէ մանաւանդ այժմ ներքնապէս կարի յոյժ զբաղեալ չըլլար։ Ի հարկէ այս տեսութեամբ է, որ մէկ կողմանէ Գերմանիա ջանահընար կլինի հասարակապետական պահել զԳաղղիա, որպէսզի ներքին հոգերէ և յուզմունքէ չկրնայ աչք բանալ և ուրիշ խնդրովք զբաղիլ. իսկ միւս կողմանէ Անգղիա կըսէ՝ որ Գաղղիոյ կառավարական ձևն ու եղանակը միանգամ

ընդ միշտ որոշուի, և զանի իրեն դաշնակից ու զօրավիգն ունենայ, ո՛չ միայն Ռուսիոյ այլ և Գերմանիոյ դէմ, քանի որ այս վերջինէն ալ վրէժ առնելու համար վառեալ է։ Սակայն կերևի, թէ Դաղղիա չպիտի կրնայ քիչ ժամանակի մէջ իւր ներքին անդորրութիւնը ձեռք բերել, եթէ Մագ-Մահօն նախագահն զիջում չընէ. յայտնապէս կտեսնուի թէ հասարապետական կուսակցութիւնը հզօրագոյն է, ժողովրդեան ամեն կարդէն ստուար մեծամասնութիւն կը տեսնուի ի նպաստ հասարակապետութեան, և արհեստաւորաց ու վաճառականաց կողմանէ խնդիր կը տրուի Մագ-Մահօնի՝ յարգել վերջին ընտրութեանց մէջ ազգին արտայայտած կամքը, յուղման տեղի չթողուլ, և արդէն անձկութեան մէջ գտնուող վաճառականութեան և արհեստից չվնասել։

Աւստրիա և Իտալիա ալ դերեր ունին. առաջինը տակաւին ըստ իւր սովորութեան կտատանի. իսկ երկրորդը խպառ յարեալ է Գերմանիոյ. վասնզի սորա ալ շահերը այսպէս կպահանջեն, և վասնզի արդէն բարերարեալ է Գերմանիայէն։

Այս ամենէն առայմ կհետևի, թէ Թուրքիա և Ռուսիա դարձեալ միայնակ կմնան մէկ մէկու դէմ, և կշարունակէ ներկայ աղետալի պատերազմը, երկու կողմն ալ չա՛տ հեռի ըլլալով զիջանելէ։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պատերազմական վայրերէն կարևոր լուր չկայ քանի մ՚օրէ հետէ։ Էթրօբօլի և Ուրխանիյէի վրայ եղած զրոյցները կը հերքէ այս առաւօտ Պասիրէթ, ծանուցանելով թէ ռուսք արդարև յարձակումմ՚ըրեր են Էթրօբօլի վրայ, սակայն կայսերական զօրաց կողմանէ ետ մղուեր են, և թէ՝ Մէհմէտ Ալի փաշա Օրխանիյէ կդտնուի և իւր զօրութիւնն ու պիտոյքը կատարելագործելու ջանադիր է։

Բլէվնայէն փախչիլ յաջողելով և Օրխանիյէ ու Սոֆիա եկող դիւղացւոց ոմանք, կյաւելու յիշեալ լրագիրը, պատմեր են թէ Օսման փաշա տարօրինակ քաջութեամբ կդիմադրէ ռուսաց յարձակմանց, և դեռ զօրքն ու անասունք ուտելիք ունին։

Իսկ Ասիոյ հրամանատար Մուխթար փաշա և Պալքանի հրամանատար Ահմէտ Էյուպ փաշա հեռագրեր են, թէ պատերազմական նոր դէպք մը չկայ։

Հելլենական լրագրաց մեծագոյն մասին Յաճկաստան մտնելն արգիլուեցաւ։

— Փարիզի նախորդ օսմանեան դեսպան Խալիլ Շերիֆ փաշա՝ այսուհետև Եգիպտոս պիտի քնակի հանդերձ ընտանեօք։

— Մինչև ցարդ 65 երեսփոխան եկած են գաւառներէն։

— Սերվիոյ իշխանութիւնը Ռուսիայէն ուզեր է՝ օսմանցիներէն առնուած հրացանները. սակայն պատասխան տրուեր է թէ Պուլղարաց բաժնուած է։

— Ամսոյս 15 ին 3 պուլղար կախուեր են վարնայի մէջ։

— Ռուսիա ոչխարի մորթ ալ դուրս հանելն արգիլեր է, իմանալով որ անգլիացւոց ձեռօք օսմանցւոց կըտրուի։

— Ըստ վագրթի՝ քրիստոնեայ մը մեծ եպարքոսին 200 լիրա յանձներ է՝ անունը չհրատարակուելու, և նոյն գումարը անկարող քրիստոնէից քաղաքային զինուորի հանդերձի յատկացնելու պայմանաւ։

— Գերմանական՝ իտալական և հելլենական դեսպանք՝ առջի օրը [illegible] դեսպանին տեսութեան գացեր [illegible]։

— Էլ-ձէվայիպ լրագրոյն թրտոնատէր Ահմէտ Ֆարիս էֆէնտիի՝ երրորդ, և որդւոյն Սէլիմ էֆէնտիի՝ չորրորդ աստիճանի մէճիտիյէ պատուանշան տրուեցաւ, Հնդկաստանի հանգանակութեան քաջալերտուած ըլլալնուն համար։

— Գահիրէի Նիլ անուն պանդոկն այրեր է։

— Հունգարացւոց կողմանէ այս անգամ ալ 5844 ֆիորին զրկուեր է, օսմանեան վիրաւորաց ու գաղթականաց համար։

— Բարձր. մեծ եպարգոսին կողմանէ պուլղարաց համար հրատարակելի յայտարարութեան պատճէնը տեսնուեցաւ տաճիկ լրագրաց մէջ։ Նորին բարձրութիւնը յանուն օգոստ. Սուլթանին ներում կշնորհէ պուլղարաց, և իրենց տունը տեղը թողլով լեռները ապաստանողներն իրենց տեղերը կհրաւիրէ, և կյաւելու թէ այս յայտարարութեան ականջ չկախող և ձմերուան մէջ թշուառ և խեղճ եղողներուն մեղքը իրենց վիզը կըլլայ։

— Սէլանիկի մէջ այժմէն մասնաժողով մը կազմուեր է, առաջիկայ Գուրպանի տօնին մորթուելիք ոչխարաց մորթերն, և բաժնուելիք միսերն բանակներն ղրկելու նպատակաւ։

— Մէկ կողմը պատերազմական պատկեր, և միւս կողմը կայսերական թուղրան դրոշմեալ նորատիպ շքադրամներ ղրկուեր են Ֆիլիպէի մահմետական տիկնայց, որոնք տեղւոյն զինուորական հիւանդանոցները երթալով՝ վիրաւոր զօրաց վերքերը կը նային, լաթերը կլուան և ուտելիքը կեփեն եղեր։

— Ներքին գործոց նախարարութեան կողմանէ դաւառները պատուէր դացեր է այս անգամ, որ ներքին փոխադրութիւնը հաստատեալ կանոնաց համաձայն կատարուի, և ո՛չ մէկը չբռնադատուի՝ փոխ տալիք ստակը բոլորովին նուիրելու համար։

— Հինգշաբթի օրը մեծ եպարքոսը և նախարարաց ոմանք Բ. Դուռը արտաքոյ կարգի նիստ մ՚ընելէն յետոյ՝ գիշերն ալ կայսերական պալատը երթալով, ընդ նախագահութեամբ Նորին վեհափառութեան խորհրդակցեցան, ինչպէս նաև երէկ։

— Կըսուի, թէ Իւսկիւտարի քաղաքապահ զօրաց վաշտերը Պէյօղլուի պահականոցները պիտի փոխադրուին, ի պահպանութիւն տեղւոյն։

— Պօլսոյ երեսփոխանութենէ հրաժարեալ նախկին սենեկապետ Հաֆըզ Մէհմէտ պէյի տեղ Էտիրնէի նախորդ կուսակալ Իպրահիմ փաշա ընտրուեցաւ։

Յունաստան 7 միլիոն տրախմի նոր փոխառութիւն մ՚ալ ըրեր է։ Մինչև ցարդ 17 միլիոն վատնած է զինուորական պատրաստութեանց համար։

— Օտէսայի մէջ Դանուբեան բանակաց համար պաքսիմատ չինող գործարանի մը մէջ հրդեհ պատահեր, 24 ժամ տեւեր, և 819 հազար քիլոկրամ պաքսիմատ, ցորեն և այլ արմտիք մոխիր դարձեր են։

— Անգղիոյ պաշտօնական մէկ նոր վիճակագրութենէն իմացուած է, թէ Լոնտրայի և շրջակայից բնակչաց թիւն է 4 միլիոն 286 հազար։

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՊԱՀԱՊԱՆ ԶՕՐԱՑ
Հատուած Ա.

Յօդ. Ա.—Օսմանեան կայսրութեան զինուորական ընդհանուր զօրութեան վրայ, որ կը բաղկանայ գործօն բանակէ (նիզամիյէ), պահեստիէ (ռէտիֆ), և երկրապահ զօրքէ (միւսթէհֆըզ), քաղաքային պահապան զինուորութիւն մ՚ալ (ասաքիրի միլքիյէ) կաւելնայ։

Յօդ. Բ.—Քաղաքային զինուորութիւնը պարտաւորիչ է այն ամեն անձանց համար, որք զինուորագրութեան պահանջած տարիքն ունին, բայց վիճակարկութեան մէջ անուններն չէ եղած։ Իսկ երկրապահ զինուորութեան համար պահանջուած 40 կամ 45 տարին անցնողներուն համար կամաւոր է։

Յօդ. Գ.—Այն քաղաքային զինուորներն՝ որոց անունը կանոնաւոր զինուորագրութեան վիճակարկութեան մէջ ելնէ, կամ պահեստի և կամ երկրապահ զինուորաց դասերուն վերաբերին, քաղաքային զինուորութեան անդամ ըլլալէ կը դադրին։

Յօդ. Դ.—Քաղաքային զինուորութենէ ազատ են՝ Ա. Կայսերական գերդաստանին անդամներն. Բ. պաշտօնի վրայ եղող նախարարք. Գ. Մեբակուտի անդամք. Դ. Երեսփոխանական ժողովոյ անդամք՝ իրենց պաշտօնին տևողութեան ժամանակ։

Յատուկ կանոնադրութեամբ մը պիտի որոշուին այն քաղաքային և դատական պաշտօնատարներն՝ որք իրենց պաշտօնին պատճառաւ քաղաքային զինուորութենէ ազատ պիտի ըլլան։

Բնականաբար այն ամեն անձինք, որոց անկարողութիւնն ու անձնական տկարութիւնն ստուգուի, զինուորական ծառայութենէ ազատ են։

Յօդ. Ե.—Երբոր հայրենիքը վտանգի մէջ ըլլայ, կամ հասարակաց խաղաղութիւնը վրդովող դէպք մը պատահի այնպիսի տեղ մ՚ուր կանոնաւոր զօրք չ՚գտնուի կամ գտնուածը բաւական չըլլայ բարեկարգութիւնը վերահաստատելու, քաղաքային զինուորներն առժամանակեայ կերպիւ քաղաքաց մէջ՝ բարեկարգութիւնն և հասարակաց ապահովութիւնը պահպանելու կը ծառայեն՝ մինչև որ կանոնաւոր զօրք հասնի։

Հետևաբար, քաղաքային զինուորները պարտական են ամեն ժամու մէջ ի զէն դիմել՝ երբոր կառավարութիւնը զիրենք կոչէ։ Իսկ երբոր կոչման պատճառները դադրին, քաղաքային զինուորները կարձակին։

Յօդ. Զ.—Պատերազմի ժամանակ քաղաքային զինուորներն հինգերորդ յօդուածին համաձայն իրենց բուն քաղաքաց մէջ հասարակաց անդորրութիւնն ու ապահովութիւնը պահպանելու կը գործածուին։ Թէ որ սոյն ծառայութեամբ գոհ չըլլալով՝ պատերազմի երթալու փափաք յայտնեն, իրենց խնդիրը նկատողութեան պիտի առնուի. բայց պէտք է որ տեղական իշխանութեան կողմէ վկայագիր մ՚ունենան հաստատող թէ կանոնաւոր, պահեստ կամ երկրապահ զօրաց դասերուն չեն վերաբերիր և պարտազանց չեն։ Այս պարագայիս մէջ ալ բացարձակապէս հարկ է որ վաշտ կարենան կազմել, կամ եթէ իրենց թիւը ներէ, յատուկ գունդ մը կազմեն։

Իսկ եթէ յատուկ գունդ մը կամ վաշտ մը կազմելու չափ շատուր չըլլան, կանոնաւոր, պահեստ կամ երկրապահ զօրաց վաշտերուն մէջ կառնուին։

Յօդ. Է.— Կայսերական կառավարութիւնն՝ երբոր հարկաւոր դատէ՝ ուզածին չափ թուով

քաղաքային զինուոր կը գումարէ և կը զինէ։ Նմանապէս իրեն կը վերապահէ՝ հարկաւոր դատած ժամանակ՝ ուզածին չափ զինեալ քաղաքային զինուոր արձակել կայսերական հրամանաւ։

Կազմաւորութիւն քաղաքային զինուորութեան

Յօդ. Ը.—Մէն մի կուսակալութիւն՝ մէկ կամ քանի մը բաժին քաղաքային զինուոր կը կազմէ։

Կ. Պոլիս և արուարձանները կուսակալութիւն (վիլայէթ) մը կը կազմեն։

Երեք կամ առ առաւելն հինգ գունդը (ալայ)՝ կիսաբաժին (լիվա) մը կը կազմեն։ Գունդերն ալ երեք կամ առ առաւելն չորս վաշտէ (թապուր) կը բաղկանան. վաշտերն առ նուազն չորս և առ առաւելն տասն գումարտակ (պէօլիւկ) կը պարունակեն. գումարտակներն ալ 60-100 մարդէ կը բաղկանան։

Յօդ. Ը.—Զօրաբաժինը Ֆէրիգի մը, կիսաբաժինն ալ Լիվայի մը հրամանատարութեան ներքև կը դրուի։ Այս զօրավարք՝ «Ֆէրիգ կամ լիվա Ազգ. Քաղաքային զինուորութեան» (ասսքիրի Միլքիյէ Ֆէրիքի եա լիվասը) պիտի կոչուին։

Գունդերուն և վաշտերուն սպայից թիւն ալ հետևեալ կերպիւ որոշուած է։

Գունդը մէկ գնդապետ (միրալայ) և երեք գնդապետի տեղակալ (գայմագամ) պիտի ունենայ։

Վաշտը պիտի ունենայ երեք կամ չորս հաղարապետ, երեք կամ չորս թեսապետ (գօլ-աղասի), մէկ դրօշակիր, երկու բժիշկ, երկու վիրաբոյժ։

Գումարտակը պիտի ունենայ մէկ հարիւրապետ, մէկ տեղապահ (միւլազիմ) մէկ յինսնապետ (պաշ չաւուշ), մէկ գումարտակապետ (պէօլիւկ էմինի), չորս յինսնապետի տեղապահ (չաւուշ), ութ տասնապետ։

Յօդ. Ժ.—Սուլթանը՝ քաղաքային զինուորութեան ընդհանուր վարչութիւնը Միւշիրի կամ Ֆէրիգի աստիճան ունեցող զինուորականի մը յանձնած է, որ «ընդհանուր հրամանատար» կը կոչուի, և զօրաբանակաց հրամանատար Միւշիրներուն աստիճանն ունի՝ պատերազմական գործոյ նախարարին իրաւասութեան ներքև։ Միւս սպայից ընտրութիւնը կանոնաւոր զօրաց համար ի գործ դրուած կանոնին համեմատ կը կատարի։

Յօդ. ԺԱ.—Զօրավարք և սպայք քաղաքային զինուորաց մէջէն պիտի ընտրուին. բայց մինչև որ քաղաքային զինուորութեան մէջ սպայներ հասնին, կամ եթէ պէտք ըլլայ, զօրավարք և սպայք կանոնաւոր զօրաց բանակին մէջէն կընտրուին։

Յօդ. ԺԲ.— Քաղաքային զինուորաց 'ի զէն կոչուած ժամանակ յիշեալ զինուորութեան եկեղեցական գործերը Մատակարարութեան մը կը յանձնուին, որոյ անդամները «Գործակալք Մատակարարութեան» (Մէմուրանը Խատէ) կանուանին։ Զօրավարք և սպայք չեն կրնար մատակարարութեան գործերուն խառնուիլ։

Մատակարարութիւնը կը բաղկանայ տեսուչէ մը, գլխաւոր համարակալէ մը, պէտք եղածին չափ տումարակալներէ, հարիւրապետի աստիճան ունեցող դանձապահէ մը և հանդերձապետէ մը։

Տեսուչը զօրաբաժնին կապուած է, համարակալը գունդին, և տումարակալները վաշտերուն. իսկ դանձապահն և հանդերձապետն իրենց պաշտօնը վաշտերուն քով կը կատարեն։

ՀԱՏՈՒԱԾ Գ.

Այլ եւ այլ տրամադրութիւնք

Յօդ. ԺԳ.—Երբոր քաղաքային զինուորք 'ի զէն կոչուած չեն, ուրիշ քաղաքացւոց պէս կը դատուին։ Իսկ երբոր հինգերորդ յօդուածին համեմատ ի զէն կոչուին կառավարութեան կողմէ, զինուորական իրաւասութեան ներքև կիյնան։

Յօդ. ԺԴ.—Քաղաքային զինուորք՝ զինեալ ժամանակին՝ ամեն կերպիւ զինուորական կարգապահութեան և հնազանդութեան կանոնաց համաձայնելու պարտական են։

Եթէ այն միջոցին կանոնազանցութիւն մը կամ յանցանք մը գործեն, զինուորական օրինագրքին համեմատ կը պատժուին։

Յօդ. ԺԵ.—Քաղաքային զինուորք ի զէն կոչուած ժամանակ՝ համազգեստ մը պիտի ունենան, որոյ ձեւը կառավարութիւնը կուտայ իրենց։

Քաղաքային զինուորք տարին քառասուն օր զինական կրթութիւն պիտի ընեն գաւառաց, նահանգաց և կուսակալութեանց կեդրոնատեղիները։

Պատերազմի ժամանակ, եթէ կառավարութիւնն հարկաւոր դատի, քաղաքային զինուորները պարտական են կառավարութեան որոշած ժամանակներն ու տեղերը կրթութեան երթալ։

Անոնք որ կառավարութեան հրաւէրին չանսալով՝ կրթութեան տեղերը չերթան և իրենց բացակայութիւնը չկարենան արդարացնել, կանոնաւոր զօրաց վաշտերուն մէջ պիտի անցնին իբր հասարակ զինուոր՝ առանց իրենց անունը վիճակարկութեան ենթարկուած ըլլալու։

Յօդ. ԺԶ.—Քաղաքային զինուորք որչափ ժամանակ որ զինեալ գտնուին, կառավարութենէն նպարի բաժին պիտի ստանան՝ կանոնաւոր զօրաց համար ի գործ դրուած կանոնին համաձայն։

Յօդ. ԺԷ.—Քաղաքային զինուորաց հարկաւոր եղած զէնքերն՝ յիշեալ զինուորութեան յատուկ մատակարարութիւնը պիտի գնէ կառավարութեան հաւնած ու որոշած օրինակին համեմատ։ Գնեալ զէնքերը տեղական իշխանութեանց պիտի զրկուին, և անոնց գինը ժողովուրդը պիտի վճարէ հանդանակութեամբ կամ արտաքոյ կարգի տուրքով մը։

Յօդ. ԺԸ.—Քաղաքային զինուորաց յատուկ զէնքերն ու ռազմամթերքը պահեստի զօրաց (ըէտիֆ) մթերանոցներուն մէջ պիտի պահուին միշտ՝ գաւառաց նահանգաց և կուսակալութեանց կեդրոնատեղիները։

Առանց կեդրոնական կառավարութեան պաշտօնական հրամանին, ինչպէս նաև ստիպողական և արտաքոյ կարգի պարագայից մէջ առանց տեղական կառավարութեան հրամանին՝ քաղաքային զինուորաց զէնք տրուիլն արգիլեալ է։

Յօդ. ԺԹ.—Եթէ տեղ մը քաղաքային զինուորաց ի զէն կոչուիլն արդարացնող դէպքեր պատահին, բայց ամենը մէկէն զինուորելու հարկ չտեսնուի, տեղւոյն քաղաքային իշխանութիւնն աղգային զինուորութեան բարձրաստիճան սպայից հետ խորհրդակցութեամբ կորոշեն ի զէն կոչուելիք աղգային (քաղաքային) զինուորաց թիւը։

Յօդ. Ի.—Երբոր քաղաքային զինուորաց ամենն ալ ի զէն կոչելու հարկ չկայ, զինուելիք զինուորներն՝ ամենէն հասակաւորներուն մէջէն կառնուին։

Յօդ. ԻԱ.—Երբոր քաղաքային զինուորաց ի զէն կոչուիլն հարկաւոր ընող դէպք մը պատահի, զանոնք կոչելու և գումարելու վերաբերեալ օրինական ձևերն որոշելու և գործադրելու պաշտօնն յատուկ խորհրդոյ մը կը վերաբերի, որ քաղաքին թաղապետական խորհուրդներէն պիտի ընտրուի։ Կ. Պոլսոյ մէջ այս օրինական ձևերն Սպարապետի դուռը կազմուելիք խորհրդին ձեռք պիտի կատարին։

Այս խորհուրդները գաւառաց մէջ նախագահ կունենան կանոնաւոր զօրաց բարձրաստիճան սպայ մը։ Իսկ երբոր սպայ չգտնուի, քաղաքային իշխանութեան ամենէն մեծ պաշտօնատարը կամ անոր կողմէ ընտրուած անձ մը կը նախագահէ խորհրդին։

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՅՕԴՈՒԱԾ

Յօդ. ԻԲ.—Վեհ. Սուլթանին կողմէ քաղաքային զինուորաց տրուած դրօշն, որ կայսերական Թուղրայով և Օսմանիյէ պատուանշանաւ զարդարեալ է, անոնց համախմբութեան ընդհանուր նշանակն է։ Հետևաբար ա՛յն ժամանակ միայն դուրս պիտի ելնէ՝ երբոր հայրենիքը վտանգի մէջ ըլլայ և բոլոր քաղաքային զինուորութիւնն ի զէն կոչելու հարկ տեսնուի։

Այս դրօշը կայսերական դանձատունը պիտի պահուի, և ձևն անփոփոխ պիտի մնայ։

Ուխտիները պատուաստելու կիրքը

(Տե՛ս Թ. 1226)

Պատուաստի համար գործածուելիք թունաւոր հիւթը պէտք է առնուի կանոնաւոր և լաւ ծաղկէ բռնուած մատաղ, զօրեղ և լաւ կազմուածք ունեցող կենդանիէ մը։

Պէտք է նաև իրմէ նիւթ առնուելիք ուռոյցքը ընտրել։ Ընդհանրապէս նախամեծար սեպուած ուռոյցքը պէտք է ըլլայ բոլորակ կամ ձուաձև, լաւ կազմեալ, դուրս ցցուած, առանց դժուարութեան և առանց ցաւի անկատուող, շուրջը և մակերևոյթը ճերմակի զարնող։ Ամենալաւ թունաւոր հիւթը՝ յստակ և խարտեշագոյն հեղուկն է, որ՝ վրայէն թաղանդը վերցուած ուռոյցքէն կթորի (սըզմագ) կամ ըստ ոմանց, ուռոյցքին վրայ կատարուած ճեղքերէն վազած հեղուկն է. սոյն ճեղքերէն վազած, և ուռոյցքին թունաւոր հեղուկին հետ խառնուած արիւնն ալ պատուաստի համար կրնայ գործածուիլ։ Պատուաստէ յառաջ եկած ուռոյցքէ մը թունաւոր հիւթը առնել կ.յանձնարարեմք։ Շատ մը անասնաբուժներ ըսած են, թէ պատուաստեալ կենդանիներէն առնուած թունաւոր հիւթը ծաղկէ բռնուածներէն առնուածէն աւելի լաւ է. Սոյն թունաւոր հիւթը իրարու յաջորդող պատուաստներու պատճառաւ կակարանայ, առանց իւր յատկութիւնները կորուսանելու։ Ցասը հատ մատաղ և առողջ ոչխարներ կընտրուին, և լաւ ծաղկի ուռոյցքէ մը յառաջ եկած թունաւոր հիւթով կպատուաստին, յետոյ ասոնց մէջէն ալ քիչ, և կատարելագործեալ ուռոյցքներ ունեցողները կզատուին, և ասոնցմէ առնուած թունաւոր հիւթով ուրիշ տասը ոչխարներ կպատուաստուին։ Դարձեալ այս վերջիններուն մէջէն լաւ ուռոյցք ունեցողէ մը թունաւոր հիւթը կառնուի, ուրիշ տասը ոչխար պատուաստելու համար. ահա այսպէս մինչև որ միակ, և լաւ ուռոյցք մը յառաջ դայ՝ գործողութիւնը կշարունակուի։ Սա՛ ալ չմոռնանք ըսելու, որ ամենալաւ թունաւոր հիւթով մը պատուաստեալ ոչխարաց մէջէն ծաղկի զոհ չգտնուիր. դժբաղդաբար սոյն ամենալաւ հիւթը միայն ամենամեծ ագարակներու մէջ կրնայ ձեռք ձգուիլ։ Լաւագոյն թունաւոր հիւթ ունենալու համար պէտք է, մարդկային սեռին համար գործածուած պատուաստին պէս, թէ՛ կեղևներով, թէ՛ ապակեայ տախտակներով և թէ՛ ամենաբարակ խողովակներու մէջ պահել։

Պատուաստ առնուելիք ուռոյցքը ընտրել, և ուղղուածին պէս յառաջ բերել միշտ դիւրին չէ, որովհետև շատ անգամ թունաւոր հիւթին ջրոտելուն ժամանակն անցած կըլլայ։ Ահա հետևեալ կերպը կբացատրեմք որ վարպետ անասնաբուժի մը կատարածն է. փնտռէ յարմար ուռոյցք մը, ճղքէ զայն երկայնքէն, յետոյ հոսած արիւնը սպունգով մաքրէ, ապա գոյացած խարտեշագոյն հեղուկը ժողվէ որ լաւ պատուաստ մը կներկայացնէ։ Ահա այս նիւթով պէտք է պատուաստողը իւր նշտարակը (նէշթէր) բեռնաւորել։ Եթէ ուռոյցքը սպառի, ու-

րիչ մը պէտք է ընտրել և ճղքել։

Ուռոյցքներուն կեղևը՝ ջրոտելու վիճակին վերջերը, զինքը թրջող թունաւոր հեղուկը մի քանի օր կպահէ. բերանին լաւ դոցուած շիշերու մէջ կպահուի, և գործածուած ժամանակն ջրոյ կամ թուքի մէջ կթրջուի։ Բայց սոյն կեղևները իւրեանց տարափոխիկ յատկութիւնները շուտով կորուսանելնուն համար ընդհանրապէս կեղև է պատուաստ ընելը թողուած է։

Պատուաստը ապակեայ տախտակներու մէջ պահելու համար, երկու հատ հաստակեկ ապակեայ տախտակներ կառնուին, թունաւոր հիւթը նոյն տախտակներէն մէկուն երեսին վրայ դրուելէն վերջը՝ իրարու վրայ կբերուի, և բոլորտիքը կամ մաղտիքով (մաստիքա) և կամ կնքամոմով լաւ կերպով կծեփուի։ ապա անագեայ տերևով մը զատելով խիստ չոր փայտի խռիւով լեցուն տուփի մը մէջ կպահուի։ Պատուաստը պահելու համար պատրաստեալ խողովակները շատ նուրբ են, որոց երկու ծայրը նեղ և միջավայրը լայն, և երկայնութիւն ցուցամատի չափ, և տրամագիծը բարակ ֆոթոնի մէջի ծակին չափ է։ Սոյն խողովակները թունաւոր հիւթով լեցուելէն վերջը երկու ծայրերը կնքամոմով կդոցուին։ Սոյն պատուաստին յատկութիւնները անփոփոխ պահելու համար պէտք է չորութեան, տաքութեան և լոյսի ազդեցութեան տակ թողուլ։ Սոյն երեք պայմանները կատարելու համար, խողովակները լաւ դոցուած շիշի մը մէջ, և այս՝ ուրիշ երմէ մեծ և ջրով լի շիշի մը մէջ կդրուի, որ լոյսի և օդոյն ազդեցութեան ներքև կը թողուի։ Շատ անասնաբոյժներ ուրիշ միջոց մը՝ դործ կդնեն, խողովակները պարզապէս ՊԻ-ՖԷՈՎ պատած և միշտ ջրով թրջուած շիշերու մէջ դնելով։ Ահա այսպէս թունաւոր հիւթը այսինքն պատուաստը առ նուազն երկու տարիի չափ կպահուի, և զօրութիւնը միշտ միևնոյն կմնայ, իբր թէ ուռոյցքէ նոր առնուած ըլլայ։ Գաղղիոյ մէջ, ուր ոչխարները միայն ծաղիկ համաճարակ հիւանդութեան ատեն, և տարափոխութեան կեդրոնը դոնուողները կպատուաստեն, պատուաստին պահպանութեան սոյն վերջին միջոցը նախամեծար է։

Գանք հիմա պատուաստը այսինքն թունաւոր հիւթը առնելու կերպին։ Վերոյիշեալ ապակեայ տախտակները, կամ խողովակները և ուրիշ պիտոյքները առաջուց պատրաստելէն վերջը, ոչխարը լաւագոյն կերպով կզսպուի, նշդրակով մը թեթեւապէս քերելով ընտրեալ ուռոյցքին ճերմակ թաղանդը՝ կը վերցուի, առանց տակի մասին դպչելու և առանց արիւնահոսութիւն պատճառելու։ Յետոյ նշդրակը թեթև կերպով ուռոյցքին վրայ պտըտցնելով դեղնագոյն հեղուկը կժողվուի, և վերոյիշեալ ապակեայ տախտակներէն մէկուն վրայ կդրուի, և կդոցուի, վերոյիշեալ եղանակին համաձայն։

Եթէ վերոյիշեալ խողովակներն դործածել ուզուի՝ խողովակներուն մէկ ծայրը թորեալ հեղուկին վրայ կդրուի, և միւս ծայրը բերան առնուելով վեր կը քաշուի, (զգուշանալով որ հեղուկը բերանը չերթայ) կամ թէ չէբէկոյի թեւի պէս թեւ մը կդործածուի։ Սոյն դործողութիւնը կատարելու համար ուրիշ միջոց մ՚ալ կայ. այսինքն խողովակին ծայրերէն մէջը՝ թունաւոր հեղուկը պարունակող ընտրեալ ուռոյցքը ճղքուելէն վերջը, մէկը կմղուի. յետոյ խողովակը սոյն դիրքին մէջ մատուներով դարձնելով՝ թունաւոր հիւթը խողովակին մէջ ժողվուիլ կսկսի, նաև երբեմն խողովակին աղատ ծայրը բերան առնելով վեր քաշել հարկ կըլլայ։ Խողովակը լցուածին պէս խողովակին ծայրերը հալած մեղրամոմով դոցելու տեղ, հաւկթի ճերմկուցին վրայի թաղանդովը — ղոր պէտք է պատրաստ ունենալ — նոյն ծայրերը դոցելէն ետքը վրան հալած մեղրամոմով ծեփել նախամեծար է։

Թունաւոր հիւթը դործածել ուզուած ատեն, խողովակին ծայրերը կկոտրուի, և հեղուկին հոսումը դիւրացնելու համար միւս ծայրէն կփչուի, որ ապակեայ տախտակի մը վրայ առնել պէտք է։ Թունաւոր հիւթին խորշ (էսմէր) և չորացեալ մասերը նետելու է, որովհետև աւրուած, և հետևաբար դէշ ծաղիկ հիւանդութեան պատճառ կըլլան։

Գանք հիմա պատուաստը կատարելու կերպին։ Պատուաստը երկու կերպով այսինքն՝ մին՝ կերցուներով, և միւսն՝ մորթը ճղքելով կկատարուի։ կա՛ն ուրիշ միջոցներ, որք են մորթին քերմամբը և ֆայնան էֆբոֆով եղածներն բայց այժմ անդործածելի են, և հետևաբար բացատրելն՝ աւելորդ է։ 1.— Կերցուներով կոպրատած պատուաստը.— Դործողութեան առջի իրիկունը հօտը կաղմող կենդանեաց ուտելիք չտրուիր. ծաղկէ բռնուող կենդանեաց վրայ դտնուած բոլոր ուռոյցքները և բոլոր չորացեալ կեղևները ուշադրութեամբ կժողուի, և կարելի եղածին չափ մանրելէն յետոյ, բոլորն ալ շատ մը ծալլուած թղթերու մէջ կպահուին։ Առաւօտուն, վաղանդաւոր կերպով ծաղկէ բռնուածներէն չորս կենդանի կմորթուին, և ասոնցմէ վաղած արիւնը ամանի մը մէջ առնելով՝ չթանձրանալու համար կխառնուի. յետոյ մորթուած կենդանեաց մորթը աճապարանօք քերծելով մէջը աղ կցանուի։ Ահա այս աղը, մանրուած կեղևները, և արիւնը՝ կենդանեաց տրուելիք սննդեան հետ խառնելով մեծ տաշտերու մէջ կը դրուի, որ բոլորն ալ կարենան սոյն կերակուրէն հաւասար մաս մը ընդունիլ. բոլոր օրը ուրիշ որևէ ուտելիք չտրուիր. երկրորդ և հետևեալ օրերը ծաղկէ բռնուած հօտերու համար կատարուելիք առողջապահական կանոններն ի դործ կը դրուին. սոյն դործողութենէն հինդ կամ վեց օր ետքը լաւ ծաղիկ մը յառաջ կուդայ։ Սոյն առաջին կերպը՝ ենթադրենք թէ իրեն հնարչայ ըսածէն աւելի յաջող ալ կըլլայ, բայց երկրորդ կերպին այսինքն մորթը ճղքելով եղածին չափ արդիւնք չկրնար ունենալ. ուստի առաջին կերպը չկատարել կյանձնարարեմք։

2. Մորթը ճղքելով կոպրատած պատուաստը.— Սոյն կերպը ընդհանրապէս ընդունուած և դործածուածն է. որովհետև թէ՝ քիչ ժամանակի կարօտ, և թէ՝ արդիւնքը լաւագոյն է։ Սոյն կերպը՝ թունաւոր հիւթը մորթին նուրբ տեղերուն վրայ դնելով, և մորթին մէջ խօթելով կըլլայ։ Այս դործողութիւնը՝ ծայրը սուր դործիքով կամ նշդրակով և կամ խողովակաւոր ասեղով մը կըլլայ։ Ահա այսպէս թունաւոր հիւթը ամենափոքր ճեղքուածքի մը միջոցաւ արեան հետ կխառնուի և ո՛չ արենահոսութիւն ո՛չ վերք, և ոչ պաշար տեղի կունենայ։ Գանք հիմայ դործադրութեանը։ Օգնական մը պատուաստուելիք կենդանին սեղանի մը վրայ անշարժ կբռնէ. և ճեղքելու տեղը՝ որք են ականջ, փոր, ամորձիք, աղդրերուն ներքին կողմը, և պոչին տակը քնտրուելէն վերջը, (աղդրերուն ներքին կողմը և պոչին ներքի կողմի եղերքը քնտրել նախամեծար է) պատուաստը կատարողը մորթը կպրկէ, և ուրիշ օգնականի մը ձեռք է թունաւոր հիւթով լցուած նշդրակը կառնէ, և մորթին ղուգահեռական բռնելով ցորենի մը երկայնութեան չափով կխօթէ, և մէկ քանի մանրերկրորդէն վերջը ուղղահայեաց դիրքով դուրս կքաշէ, բայց դուրս քաշած ժամանակը նշդրակին վրայ եղած թունաւոր հիւթը ճեղքուածքին մէջ մնալու պայմանաւ։ Աւելի ապահովութեան համար պէտք է սրբել նշդրակը ճեղքուածքին բերանին վրայ, դայն դոցելու և աւելի թունաւոր հիւթ թողլու նպատակաւ։ Երկու ճեղքումն բաւական են։

Հիւանդ, յղի, և կամ շատ մատաղ կենդանիները պատուաստելէ հետի կենալու, և պատուաստը միայն բարեխառն եղանակաց ատեն դործադրելու, և պատուաստելէն թէ՝ առաջ և թէ՝ ետքը առողջապահական կանոնաց կէտառ կէտ հետևելու է։

Դործողութենէն 6-10 օր ետք ծաղկի ուռոյցքները երևան կելնեն, որ երբեմն ճեղքուածքներուն մօտ և կամ անոնցմէ քիչ կամ շատ հեռու կրնան դտնուիլ։ Եթէ դործողութիւնը յաջող երթայ՝ յառաջ եկած ծաղիկը բնական ծաղկի ընթացքը կունենայ. վերքերը քիչ քիչ հինալէն վերջը, կենդանիները ծաղկէ ղերծ կմնան։

Պատուաստէ վերջը երևան եկած դէպքերը՝ պաշարներ, փոտեցուցիչ ուռոյցքներ, կեղեր, և ֆոլլոֆա ըսուածներն են, որոնց դարման տարուելու համար անասնաբուժի մը դիմել անհրաժեշտ է։

Մ. Լ.ֆրեան

ԻԼԱՆ

ՊԱՊԸ ՍԷՐԱՍՔԷՐԻ

Ասաքիրի շահանէ սարաճխանէ անպարը իչուն, մահֆուզ նումունէլերի վէճհ իլէ պիր սէնէ զարֆընտա լուզումի մընդտարլերի թէսլիմ օլունմադ վէ մադզուզ սէնէտլերի վիրուտինտէ պէհսաբ իզլիւք գայիմէ իւզ զրուշա օլարադ պէր վէճհը փէշին վիրիլմէք չարթը իլէ միւզայեա օլունաճադ տէօքմէ թադըմլէրի ֆիյաթը մալիւմէ իլէ թալիպ էօհտէսինտէ օլուպ թշրինի սանի ռումինին եիկիրմի պիրինճի պաղար երթէսի կիւնի դարարը դաթիսի վերիլէճէյինտէն՝ իթա իթմէյե թալիպ օլանլէրին եէվմի մէզքիւրտէ տարը շուրայի ասքէրիյէ կելմէլերի։

17 թշրինի սանի 1877

Պապը Սէրասքէրի

ՏՆՕՐԷՆ ԵՒ ՏԷՐ
Հ. Ս. ԱԼԱՃԱՃԵԱՆ